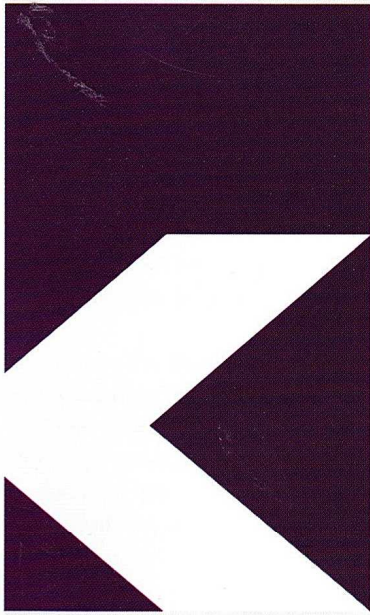

LAPIN YLIOPISTON

K I D E

TIEDOTUSLEHTI

Alueellinen vaikuttavuus noussut vahvasti yliopistojen tehtäväkuvaan

Yliopistolain mukaan "Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa nuorisoa palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa". Laki tuo painokkaasti esiin yliopistojen perinteiset perustehtävät, tieteellisen tutkimuksen ja siihen perustuvan ylimmän opetuksen. Opetuksen ja tutkimuksen yhteys yhdistettynä yleiseen tieteelliseen sivistykseen onkin yliopistojen ainutkertainen, yliopistot muista koulutusorganisaatioista erottava ominaisuus. Edelleen huomataan, että yliopistojen on sivistys- ja kasvatustehtävässään palveltava isänmaata ja ihmiskuntaa. Lähiympäristöön, omaan toiminta-alueeseen, liittyvää tehtävää ei sen sijaan ole lakiin erikseen kirjattu. Joko tehtävää ei ole pidetty tarpeellisenä tai sitten sen on katsottu sanomattakin seuraavan laajemmasta yleisestä tehtävästä.

Yliopistojen ohjauksen operatiivisena työkaluna toimivat nykyisin Opetusministeriön ja yliopistojen välillä vuosittain solmittavat tulossopimukset. Niissä määritellään lukuisten yksityiskohtien lisäksi muun muassa yliopistojen yhteiset tavoitteet ja sopijayliopiston tehtävä yleisessä muodossa. Muutama vuosi sitten oli vielä poikkeuksellista, mikäli yliopiston tehtäviin oli selkeästi sisällytetty myös alueellisen toimijan rooli. Vuosiksi 2001–03 solmituissa tulossopimuksissa tämä tehtävä sen sijaan on jo mukana.

Uusimmissa tulossopimuksissa viime vuosikymmenen lopulla voimakkaasti esiin noussut yliopistojen ns. kolmas tehtävä, johon alueellinen tehtäväkin keskeisesti sisältyy, on kirjattu ensi kertaa yliopistojen yhteisiin tavoitteisiin. Niissä todetaan mm. "Yliopistojen toiminnan tavoite on ... sekä vahvistunut yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja vuorovaikutus kulttuuri-, työ- ja elinkeinoelämän kanssa". Yliopistokohtaisissa osioissa alueellisen tehtävän mukanaoloa on tullut yleissääntö. Esimerkiksi Vaasan yliopiston sopimuksessa todetaan: "Yliopistolla on vahvat alueelliset, valtakunnalliset ja pohjoismaiset yhteydet osana laajempia kansainvälisiä yhteyksiä".

Alueellisen roolin yleiset puitteet

Yliopiston alueellisen roolin ja vaikuttavuuden merkityksen korostuminen yliopiston tehtäväkuvassa juontaa juurensa sekä yleisiin kansainvälisiin trendeihin että viime vuosikymmenellä kotimaan olosuhteissa tapahtuneisiin muutoksiin. Taustalla on lisäksi koko maapallolla vallitseva voimakas koulutusoptimismi: kehitysmaat voivat nousta kehittyneiden maiden joukkoon vain koulutustaan lisäämällä ja kehittyneimpienkin maiden jatkuvan kehityksen ja menestymisen edellytyksenä on niiden koulutustason jatkuva nousu.

Huomion kiinnittäminen yliopistojen alueellisiin vaikutuksiin on ollut 1990-luvulta lähtien yleismaailmallista. Jopa perinteisistä vahvojen ja vakiintuneiden yliopistojen maista (Iso-Britannia, USA) löytyy runsaasti esimerkkejä yliopistoverkoston ulottamisesta myös haja-asutusalueille. Useat maat ovat käynnistäneet kansallisia aluevaikutusohjelmia (Iso-Britannian rehtorien neuvosto, Kellogg-ohjelma USA:ssa, yliopistojen kolmas tehtävä Ruotsissa jne). Kansainvälisiä ohjelmia yliopistojen aluevaikutusten arvioimiseksi on laadittu esimerkiksi OECD:n IMHE -projekteissa sekä Euroopan yliopistojen liiton CRE:n toimesta.

Myös kansallisesti alueroolin tarkastelu sijoittuu mielenkiintoiseen ajankohtaan. Sekä yliopistolaitoksessa että yhteiskunnan aluerakenteissa ja alueellisessa kehitystyössä on tapahtunut 1990-luvulla merkittäviä muutoksia. Uuden yliopistolain myötä yliopistot voivat entistä itsenäisemmin päättää toiminnostaan. Myös siitä, missä määrin alueellinen kehitystyö kuuluu niiden toiminta-ajatuksen. Yliopistojen rahoituksen rakenne muuttuu ulkopuolisen rahoituksen – mikä sisältää mm. alueelta peräisin olevan ja EU:n ohjelmista alueellisiin tarkoituksiin tulevan rahoituksen – jatkuvasti kasvaessa. Ammattikorkeakoulut, jotka ylläpitäjätahoista johtuen omaavat vahvan alueellisen taustan ja poliittisen tuen, ovat vakiinnuttamassa asemiaan. Myös yhteiskunnan ja elinkeinoelämän aluerakenteissa ta-

pahtuneilla uudistuksilla (uudet maakunnat, TE-keskukset, osaamiskeskukset) on merkittävää vaikutusta yliopistojen toimintaan.

Alueellisen vaikuttavuuden muodot

Mitkä ovat sitten yliopiston alueellisen vaikuttavuuden muodot? Miten yliopisto näkyy alueellisena toimijana? Kun yliopistokeskustelu jollakin alueella on käynnistynyt (uusia yliopistoja aikanaan perustettaessa, uusien koulutusaloja yliopistoon haluttaessa jne), niin ensimmäiseksi yleensä on vedottu koulutustarpeeseen alueella. Alueen nuorisolle on haluttu taata opiskelumahdollisuus lähellä kotipaikkaansa, jotta se valmistuttuaan jäisi helpommin palvelemaan alueen yhteiskunta- ja elinkeinoelämää. Tutkimuksen rooli on noussut yleensä esiin keskustelun myöhemmässä vaiheessa.

Yliopistojen perustamisella onkin ollut merkittävä vaikutus alueiden opiskelijavirtoihin. Kolmisenkymmentä vuotta sitten perustetut Itä-Suomen kolme yliopistoa esimerkiksi kaksinkertaistivat osuutensa alueelta kotoisin olevista, yliopisto-opinnot aloittavista opiskelijoista aikavälillä 1977–1995. Kun samanaikaisesti tapahtui merkittävä opiskelijamäärien kasvu, toteutui se, mitä yliopistoilta niitä perustettaessa erityisesti odotettiin: yhä kasvava määrä alueen nuorisoa on voinut saada yliopistosivistyksen omalla alueellaan. Seuraava vaihe ketjussa ei valitettavasti ole toteutunut yhtä hyvin: liian monet valmistuneista ovat joutuneet hakeutumaan tai halunneet hakeutua työtehtäviin etelän kasvukeskuksiin.

Yliopisto on oman erityisluonteensa ja tehtävänsä lisäksi myös yritykseen rinnastettava taloudellinen toimija. Itä-Suomen yliopistojen suorittaman panos-tuotos-analyysin mukaan niiden taloudelliset vaikutukset aluetalouteen olivat v. 1997 välittömänä vaikutuksina yhteensä 700 Mmk ja välillisinä vaikutuksina 1100 Mmk. Yliopistojen välitön työllistämä vaikutus oli samaan aikaan lähes 3000 henkeä ja välillinen vaikutus yli 2000 henkeä. Yliopistot muodostavat jo tämän ns. passiivisen vaikutuk-

sen johdosta merkittävän taloudellisen tekijän alueellaan.

Yliopistot nähdään yhä selkeämmin alueensa dynamoina ja vetureina. Niiden ympärille ja niiden kanssa välittömään vuorovaikutukseen ovat syntyneet teknologia-alueisiin liittyvät osaamiskeskukset. Perustutkimuksen rinnalle on noussut osallistuminen soveltavan tutkimuksen ja tuotekehityshankkeisiin ja perinteinen akateeminen tutkinto-opetus on saanut seurakseen suoraan työelämän tarpeista johdettua koulutusta. Yliopisto on näin keskeisesti mukana alueen innovaatio- ja uusyritystoiminnassa.

Yliopiston tehtävänä on toimia myös alueensa kulttuuri- ja yhteiskuntaelämän virikkeellisenä katalysaattorina. Vaikka tälle ajalle onkin ominaista, että ympäristön yliopistoon kohdistamat odotukset painottuvat taloudellisiin seikkoihin, yleisen sivistyksellisen tehtävän tulisi aina kuulua yliopiston missioon. Turun yliopiston ulkoista vaikuttavuutta arvioinut asiantuntijaryhmä totesikin raportissaan tältä osin mm. seuraavaa. "We do not see external engagement solely in terms of industry and business mindedness. The priority should be given to encourage the humanities and social sciences to learn from successful experience in parts of science, medicine, law and education and to actively engage with the challenges of technological, economic and cultural development in the knowledge economy". Turun yliopistolla olikin esittää useita merkittäviä kulttuurialan yhteistyöhankkeita vaikutusalueellaan.

Yliopistot ovat jo pelkällä olemassaolollaan tärkeitä sijaintikaupunkinsa ja alueensa imagon rakentajia ja kohentajia. Suoritetut vaikuttavuusarviointit (Itä-Suomi, Turku) osoittivat vakuuttavasti, että yliopistojen alueelliset sidosryhmät kokevat yliopistot tärkeiksi ja ne nauttivat suurta arvostusta. Erityisesti sijaintikaupungeilleen ne ovat suorastaan merkkituotteita.

Strategiat alueellisen vaikuttavuuden tehostamiseksi tarpeen

Kulunut vuosikymmen on merkinnyt yliopistoille kiinnostuksen kasvua alueellista

toimintaa ja vaikuttamista kohtaan. Tämä on seurausta lähinnä yliopiston ulkopuolelta tulleesta tarpeesta ja yksittäisten yliopistollisten toimijoiden vastauksesta näihin haasteisiin. Vallitseva ajattelu on sen sijaan aivan viime vuosiin nähnyt asiassa tasapainotusdilemman. On nähty, että on valittava joko–tai, kun asetetaan vastakkain toisaalta tieteen ja tieteellisen ajattelun lähtökohdista johdetut korkeatasoiset tutkimuksen ja opetuksen tavoitteet ja toisaalta yhteiskunta- ja elinkeinoelämää välittömästi palveleva tutkimus ja koulutus tai toisin sanottuna toisaalta yliopiston kansallinen ja kansainvälinen menestyminen ja maine ja toisaalta alueellinen aloitteellisuus ja kehitystyö. Muuttuneet olosuhteet kuitenkin edellyttävät, että yliopiston on menestyäkseen valittava sekä–että. Lukuisat esimerkit eri yliopistoista osoittavat, että tämä valinta on myös mahdollinen.

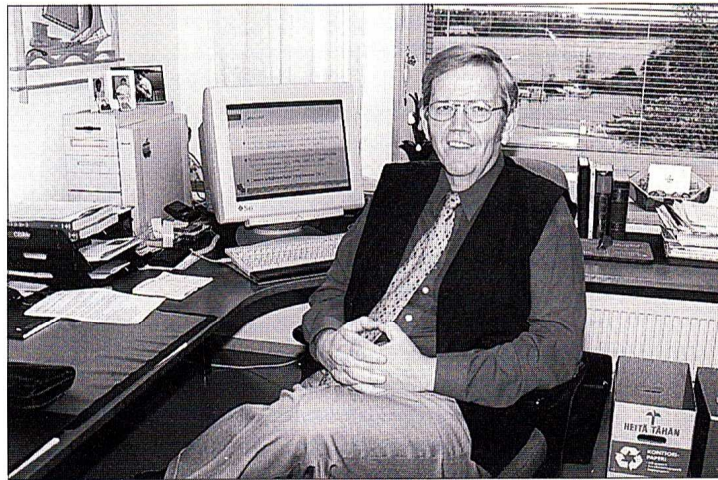
Onnistuminen tässä tehtävässä edellyttää yliopistoilta kuitenkin sekä institutionaalista muuttumista ja sopeutumista että koko yliopistoyhteisön sitouttamista myös alueelliseen vastuuseen. Tämä sopeutumis- ja sitouttamisprosessi koskee koko yliopistoyhteisöä, ei vain pientä asialle vihkiytyneiden joukkoa. Yliopistolla on oltava alueellista toimintaansa varten oma strategiansa osana yliopiston kokonaisstrategiaa.

Yksittäisenä esimerkkinä alueellisen strategian sisällyttämisestä yliopiston kokonaisstrategiaan mainittakoon täydennyskoulutuskeskukset ja vastaavat yksiköt. Keskuksilla on koko kahden vuosikymmenen mittaisen olemassaolonsa ajan ollut vahvat yhteydet toimintaympäristöönsä. Toisaalta yhteydet emoyliopistoon ovat uskin olleet varsin löyhät, ainakin strategisella tasolla. Viimeistään nyt on aika tarkastella keskuksia elimellisenä ja tavoitteiltaan integroituna osana koko yliopistoa. Vain näin voidaan esimerkiksi luoda toimivat elinikäisen oppimisen järjestelmät.

Alueellinen rooli on tullut osaksi yliopis-

ton tehtävää. Sen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää tiivistä vuoropuhelua eri sidosryhmätahojen kanssa. Samalla on kuitenkin pidettävä huoli yliopiston perustehtävistä. Sillä tosiasia on, että yliopisto hyödyttää aluettaan parhaiten silloin, kun se yleisin kansallisin ja kansainvälisin kriteerein mitattuna on opetuksessaan ja tutkimuksessaan mahdollisimman korkeatasoinen. Eli vanhaa yrity maailmasta tuttua viisautta lopuksi lainaten: Think globally, act locally! □

Professori Ilkka Virtanen
Vaasan yliopisto

Yliopistot ovat jo pelkällä olemassaolollaan tärkeitä sijaintikaupunkinsa ja alueensa imagon rakentajia ja kohentajia. Suoritetut vaikuttavuusarviointit (Itä-Suomi, Turku) osoittivat vakuuttavasti, että yliopistojen alueelliset sidosryhmät kokevat yliopistot tärkeiksi ja ne nauttivat suurta arvostusta. Erityisesti sijaintikaupungeilleen ne ovat suorastaan merkkituotteita, kirjoittaa professori Ilkka Virtanen.